

AZ UNITÁRIUSOK KÖNYVNYOMDÁI ÉS AZOK KIADVÁNYAI.

II.

2. §. A gyula-fejérvári nyomda kiadványai 1567-ben.

1. Dávid Ferencz. Az Jesus Kristusról és az ő igaz Istenségéről

Igy adja e könyv czimét röviden Kénosi „Bibliotheca Scriptorum Transylvano-Unitariorum“ czimű művében, a ki e ritka becsü, de ma már végkép elveszett műnek egy csonka példányát még látta. Kénosi-Uzoni szerint e művet Dávid Ferencz írta, s 23 iven 4-rétben 1567-ben jelent meg Gyula-Fehérváron. Bizonyítják ezt a 2-ik fejezet következő szavai: Most van annak ötven esztendeje, hogy Luther Márton felkezdé bontogatni a Kristus koporsojit. Mert Kristus születése után 1517 Esztendőben kezdé Luther ezek ellen támadni, melynek mostan ötven Esztendeje van, kit hogyha hozzá vetendesz az 1517 Esztendőhöz, téssen 1567 Esztendőt, kiben mostan vagyunk, stb. A fejezet végén oda veti: Helvétiában Berna nevü városban Ezen mostani 1567 Esztendőben, megölettetéek Gentilis Bálint, ki Olasz nemzet vala.

A könyv négy fejezetre oszlik.

I. Az első fejezet bévezetés. Ebben egyuttal fejtegeti a szent háromság fejlődését, vizsgálat alá veszi annak követőit és azokat a vértanukat, a kik e tan el nem ismeréséért szenvedtek. E fejezet megvan latinul a „De Falsa et Vera“ stb. c. mű 1. k. 2. 3. fejezeteiben.

II. A második fejezetben „megmutattatik miképpen a Kristus az Végéről az Eleire menvén, ez „mostani időben építi fel az ő anyaszentegyházát“. Érdekesen rajzolja e fejezetben azokat a phasisokat, a me-

lyeken Dávid és hívei a catholicismustól az unitárismusig átmentek. „Az Ur Isten“ — írja Dávid — „minket ez mostani időben lassan lassan az Gyenge dolgokról az vastagságra, az kicsinekről nagyobbakra, az Végéről az Eleire hoz. Mert először Luther és Filep Melanchton Irását adta mű néktünk, melyek csak az „Bűnnek Bocsánattya ellen valo praktikát rontották meg. Es ezeket meg tanulván, ugy ragaszkodánk osztán az Saxoniabéli Tanitokhoz. Ennekutánna nem sok üdő mulva, az Csehekhez hajlánc. De nem az Tudománynak tisztaságában; hanem csak az Anyaszentegyháznak igazgatásában. Hogy pedig ennekutánna az Helvétia bélieknek Irásokat kezdők olvasni, kik mind az Saxoniabelieknek, s mind a Cseheknek Tévelygéseket kárhoytatták vala: látván azoknak tisztább Tudománykot. Mű is öszve társalkodánk vélek. De mostan immár Más Hadnagyokat Más Vezéreket adott münékünk az mű kegyelmes Atyánk, kik az mélyebb Tévelygést törlik el, Megtisztítván az Egy Atya Istenről, az Jésus Kristusrol, és az igaz Apostoli keresztségről valo Tudományt. Nem szűnik azért addig meg ő szent Felsége, miglen telyességgel kiviszen minköt mindenféle zürzavarbol, hogy . . . csak ő néki szolgáljunk, Es megmosogatván magunkot az igaz keresztséggel, tsak az Jésus Kristusnak „szenteltessünk“.

Ezután egy futó de időrendi pillantást vet az uri vacsorának és a keresztségnek a reformátio korában való fejlődésére, s a többek közt ezeket mondja:

„1550 Esztendőben az Misének Regulája minden Római Ceremoniákkal és a kenyérnek felemelésével, megrontaték.

„1553 Esztendőben: Az oltárok, Fa képek, és némely ékeségek letétetének. De az maradékja helyben marada.

„1555. Esztendőben Letéteték a Christus Testének, a kenyérben való jelenvölta, Es az Üdvességnek a szentségekhez Hűtnélkül valo kötelezése. Azonképpen, mind az Sűgó Gyonás, s mindaz Betegeknek gyóntatása.

„1559 Esztendőben, az Miképpen az Térd hajtás ki rekeszteték, az fenn állással, azonképpen az fennállás: az Leüléssel; Es közönséges kenyér hozattaték bé, meg rontván az Misének minden praktikáit. Ilyen Rendel tisztittaték meg azért, az Ur vacsorájá.

„Az Keresztségnek is megtisztulása ilyenképpen építettett.

„1550 Esztendőben, az keresztségbeli kenet, nyál, Só, Gyer-
„tya, elromla. De az többi mind meg marada.

„1553 Esztendőben, az Keresztségbeli Babonaságok, Ördög
„üzések, Kereszt hányások megromlának, melyek még mostan is
„vadnak a Szászoknál.

„1556 Esztb. Megromla, az Bábák, Dajkák és Paraszt népek
„által való keresztelés, melyet Stancarus megtarta, az Helvétiku-
„soknak Ellenek.

„1559. Esztb. az Komóság kárhoztattaték a Laskó Jánostól,
„melyet még mostan is az Anyaszentegyházban megtartnak nagy
„sok helyen. Azonképpen az kis gyermekektől való kérdezkedés
„is. Igy jutottunk azért az Ur vacsorájának és az Keresztségnek
igaz Ertelmére“, stb.

Kevéssel alább ugyan e fejezetben így szól a szerző: „El kell
pusztulni az sokféle Hítnek Vallásinak. Hogy csak az Egy Apos-
„toli Credo maradjon meg, és hogy mű is az Apostolokkal egy
„tudományban légyünk, mert még mű ez Ideig Semmi egyéb Hűtnek
„vallását bé nem hattuk menni az Mű Catechismusunkban Mely-
„ben az igaz Tudománynak Summája tanittatik, hanem csak az
„Credót“ stb.

III. A h a r m a d i k fejezet Ján. 17, 3, eme fontos kifejezé-
sének: „Ez az örök élet hogy meg esmerjenek tégedet
„csak egyedül igaz Istennek, és a kit elküldöttél a
Jésus Christust. Magyarázattya, az közönséges Egyenlő
„Értelmű Tanitoknak Erdély Országában vallásoknak bizonyosságára
„és erősítésére, az Egy Atya Istenről, és az ő Fiaól a Jesus
„Kristusrol, és Ezeknek az ő Szent Lelkéről“.

Egyuttal adja is a fennebbi czimben érintett hitvallást, a
mely megvan latinul a „Refutatio Scripti Petri Melii, quo nomine
Synodi Debrecinae docet“ stb, c. munkában. E hitvallás után há-
rom prédikációt ad: 1. az Atya Istenről, 2. az Jésus Kristusról,
és 3. az Szent Lélekről. E három prédikáció is meg van latinul a
„De Falsa et Vera“ stb. mű 2. k. 5 fejezetében.

IV. A n e g y e d i k és „Utolso Resze Tanáts adás, Miképpen
„az Hiv keresztény, Enyi sok vélekedésekből meg szabadulván, az
„igaz Ertelemben meg maradhasson és Üdvességének utában bát-
„ran járhasson“.

Mintán e fejezetben roszalását fejezi ki szerző a zsinatok
végzései és az egyh. atyák munkái felett, azt ajánlja, hogy csupán

a szent íráshoz ragaszkodjanak. Továbbá: „Az Hivek munkálkodjanak abban, hogy „Hiv Pásztorok légyen, ki mind Tudományában, mind kegyes Életében próbált légyen, kit szorgalmatosan, és „kivánsággal hallgassanak, az kit ez jelekről megismerhetni: Elősző r. Valamit mond és tanitt, hogy ha azt Istennek nyilván való Igéjével megbizonyította, Es hogy ha mind tanítása, az Hitnek „ágazattya szerént vagyou, avagy nem. Ha pedig az Embereknek „közönséges Vélekedésekhez ragaszkodott, Es igaz itélet nélkül valómit talál az Magyarázóknál, mindeneket bé vészen, Sem igaz „fundamentuma nintsen, sem a Bibliának Írásit nem tudja; Azért „ha valaki szoll, szolya az Istennek Beszédét. 2-dszor. Megkell „látni, miképpen rendelte az ő Maga életét, és az ő Házában való „két. Mert miképpen igazgathatta az Istennek Egyházát, ki az ő „maga Házánépére gondot nem visel. Utolszor. Megkivántatik „hogy minden egyéb homályos Disputatiokat hátra vetvén, Hittünket, jó Cselekedetinkel meg mutassuk. Es az Hit oly légyen, „mely szeretetnek általa cselekedjék“.

Végül szerző elleneinek amaz állítását czáfolja meg, mely szerint az ó testamentumban megjelent angyalok Krisztus lett volna.

2.) **Dávid Ferencz papsága.** De Falsa | et vera unius | Dei Patris, Filii et | Spiritus Sancti cogniti-|one, Libri duo. | Authoribus ministris Ecclesiarum consentienti-|um in Sarmatia, et Transylvania. | 1 Thessalonicensium 5. | Omnia probate, quod bonum est, tenete. | Albae Juliae (Évsz. sem az 1-ő, sem a 2-ik könyv czimlapján nincs, de 1567-ben nyomtatott).

A könyv 4-rét alaku. Az 1-ő könyv ()₁ — ()₂ és A₁ — N₄; a 2-ik könyv (?)₁ — (?)₂ és AA₁ — Ll₃-ig terjed. Tudtomra a kolozsvári ev. ref. főtanoda példányán kívül minden példányból hiányzik az 1-ő könyvből az E₃ — F₄ terjedő 6 levél. E leveleket I. Rákóczy György fejedelem tépette ki az 1638-ki deési országgyűlés után, az azokon levő és a szent háromságot ábrázoló képek miatt.

A mű kiváló szakismerettel, az egyházi atyák munkáinak, a 16-ik száz irói nézeteinek és viszonyainak, valamint a bibliának alapos ismeretével van írva. A czim után ítélve a művet, a lengyelhoni és erdélyi unitárius papok készítették. De úgy látszik, hogy mielőtt ők evel a nyilvánosság terére léptek volna, több ideig dolgoztak rajta. S csak miután készen volt és az egyes dolgozók műveit egymással öszszhangzásba hozták, bocsátották sajtó alá, még

pedig a mint látszik még a Hoffhalter életében. A mint Csázmái István gyula-fehérvári prédikátornak Thordai Sándor András irására adott felelete előszavának következő szavaiból: „Thordai Sándor András Deuai Plebanos: E napokban valami irasat boczatotta ki, melyben erőssen karhoztat engemet, hogy en az Antichristus kepeit, Mellyekkel az ő hamis tudomaniat, à szegin egygyügyü kössegek szíuebe be hintette, ki niomtattam: es úgy mint baluan czinalonak ityl. Erre az hamis vadalasra nem szükseg ennek megfelelnem: gyösze elvarni czac, meg lattia bizom az Istenben, ha e kepeknek ki niomtatasauaal rontottam a baluant vagy építötöm“, kitűnik, Csázmái volt megbizva a munka nyomtatásának felügyeletével. Ő készíttette a képeket is, a melyek tisztasága és correctsége az akkori nyomdának becsületére válik.

Ajánlva van: „Serenissimo ac pietate Clarissimo Principi D. D. Joanni Secundo Electo Regi Vngariae, Dalmatiae, Croatiae, etc. Ministri Ecclesiarum consentientium Gratiam et pacem precantur“. Aláírva: „Albae Juliae 7. Augusti 1567. Dei Ministri, qui supra M. V. S. obsequentissimi“.

Az egész mű két könyvre oszlik. Mindenik könyvnek külön czimlapja van. Ezek hátlapján van az egyes könyvek tartalma is. Az első könyvnek két előbeszéde van az olvasóhoz, a másodíknak csak egy. Az első könyv első előszava *Ad lectorem a következő:*

- „Nil fucata iuuant quicquid sub imagine falsa
- „Extitit, in lucem tempora docta trahunt.
- „Ignis succensus, stipulas consummet inanes,
- „Nulla Dei cursum, vis cohibere potest.
- „Qui sapit exspectat, verbi mysteria scrutans,
- „Judicio praeceps multa pericla subit“.

I. Az első könyv előtt a közös czim áll és kilencz fejezetre oszlik:

Caput primum: Praemonitiones Christi et Apostolorum de abolendo vero Christo per Antichristum.

Secundum. Quo nam pacto Antichristus Dei Ecclesiam et verbi diuini simplicitatem corruperit.

Tertium. De origine et progressu Triadis, deque initio Sophisticis et variis reclamatoribus.

Quartum. De horrendis simulachris Deum Trinum et unum adumbrantibus.

Quintum. Quid summatim doceant Sophistae, et quos fidei articulos proponant.

Sextum. Compendium librorum Augustini de Trinitate.

Septimum. Qam varii sint et inconstantes interpretes et scripturas detorqueant ex Erasmo Roterodamo.

Octauum. De vocibus et phrasibus portentosis, quibus vti coguntur Tritoitae.

Nonum. De exoticis et ridiculis Sophistarum vocibus.

II. A második könyvnek a következő külön czime van:

De vera v[er]it[ate] Dei Patris, vni[us] Domini nostri Jesu | Christi, quem misit, filii, et amborum Spi[ri]tu cognitione. | Liber secundus. | Romanorum 2. | Iis verò, qui sunt contentiosi, et veritati non | obtemperant, ventura est indignatio, et ira. | Albae Juliae.

E könyv 15 fejezetre oszlik:

Caput primum. Quomodo Christus suam restauret Ecclesiam.

Secundum. De discrimine Legis et Euangelii.

Tertium. De Logo.

Quartum. De uno Deo patre cum omnibus suis potentiis, et fidei brevis confessio.

Quintum. Prima confessionis explicatio.

Sextum. Secunda explicatio de vno Deo patre iuxta Patrum sententiam.

Septimum. Alia de filio Dei explicatio, quae nullum epitheton hominis Christi, filio illi aeterno competere posse, probat.

Octauum. Tertia de eodem filio explicatio contra Sophistarum incarnationem.

Nonum. Locorum ferme omnium explicatio, quibus abutuntur Sophistae Deum Trinum defendentes.

Decimum. Testimonia de aeterna filii generatione, quibus abutuntur Sophistae ad aeternum illum filium stabiliendum declaratio.

Vndecimum. Brevis explicatio in primum caput Joannis.

Duodecimum. Alia in primum caput Colossensium.

Tertiumdecimum. Alia in primum caput Hebraeorum.

Decimumquartum. Phrases aequipollentes de Christo.

Quintumdecimum. Voces et phrases ambiguae ex utroque testamento.

A könyv nyomása szép, tiszta. A kitépelt levelek hiányával ép példánya van az unitáriusok kolozsv. főisk. könyvtárában. Az én példányom kézirati, de a képek megvannak benne. **Simén Domokos.**

(Folyt. köv.)